

**ความพึงพอใจและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร:
กรณีศึกษา ศูนย์การเรียนรู้สวนหลังบ้าน ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี**

**Tourists' Satisfaction and Needs towards the Agrotourism: A Case Study of Saun Lang
Ban Learning Center, Tha Pha Sub-district, Banpong District, Ratchaburi Province**

**อัยรินทร์ อินทร์โสภะ¹ จิรัญนาฏ ถังเงิน^{1*} คณิงรัตน์ คำมณี¹ และพันธ์จิตต์ สีเหนียง¹
Aiyarin Insopa¹ Jirattinart Thungngern^{1*} Kanungrat Kummanee¹ and Panchit Seeniang¹**

Received: July 27, 2022

Revised: August 22, 2022

Accepted: August 24, 2022

Abstract: The purposes of this research were to study 1) tourists' behavior at Saun Lang Ban Learning Center, 2) tourists' satisfaction and 3) tourists' needs. The sample group were 32 tourists visiting at Saun Lang Ban Learning Center by accidental sampling method. The obtained data were collected by questionnaire and analyzed by descriptive statistics. The findings indicated that the majority of tourists were female (65.62%), 29.80 years old on average, with 22,209 baht of monthly income on average. The travelling behavior of most tourists were coming with friends in private cars (37.50%). They travelled during weekends and holidays (59.38%) to experience the natural environment (62.50%). Travel expenses were about 500-1,000 baht (34.38%). As a whole, the tourists' satisfaction of visiting Saun Lang Ban Learning Center was in highest level ($\bar{x} = 4.39$). Furthermore, they were most satisfied with tourist services ($\bar{x} = 4.71$), followed by tourism resources ($\bar{x} = 4.67$), activities ($\bar{x} = 4.10$), and travelling ($\bar{x} = 4.07$). Moreover, tourists had the highest request for seating areas (90.63%), followed by more restaurants (90.63%), clear directions (84.37%), and educational activities about learning of plant varieties (40.63%).

Keywords: Satisfaction, Tourists' need, Agrotourism

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวศูนย์การเรียนรู้สวนหลังบ้าน 2) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวศูนย์การเรียนรู้สวนหลังบ้าน และ 3) ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวศูนย์การเรียนรู้สวนหลังบ้าน กลุ่มตัวอย่างคือนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวศูนย์การเรียนรู้สวนหลังบ้าน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ จำนวน 32 คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ร้อยละ 65.62 เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ยอยู่ที่ 29.80 ปี มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 22,209 บาท พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาเที่ยวกับเพื่อนด้วยรถยนต์ส่วนตัว (ร้อยละ 37.50) เดินทางในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ (ร้อยละ 59.38) วัตถุประสงค์ที่มาเที่ยว คือ เพื่อสัมผัสบรรยากาศความเป็นธรรมชาติ (ร้อยละ 62.50) ค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการท่องเที่ยวประมาณ 500-1,000 บาท (ร้อยละ 34.38) ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาที่ศูนย์การเรียนรู้สวนหลังบ้าน

¹ ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร กำแพงแสน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นครปฐม 73140

¹ Dept. of Agricultural Extension and Communication, Faculty of Agriculture at Kamphaeng Saen, Kasetsart University, Nakhon Pathom, 73140, Thailand

*Corresponding author: agrjnt@ku.ac.th

ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.39$) โดยนักท่องเที่ยวพึงพอใจในการให้บริการมากที่สุด ($\bar{x} = 4.71$) รองลงมาคือ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ($\bar{x} = 4.67$) การจัดกิจกรรม ($\bar{x} = 4.10$) และด้านการเดินทาง ($\bar{x} = 4.07$) ในขณะที่นักท่องเที่ยวมีความต้องการพื้นที่นั่งพักผ่อนมากที่สุด (ร้อยละ 90.63) รองลงมา คือ ต้องการให้มีร้านอาหารเพิ่มมากขึ้น (ร้อยละ 90.63) ต้องการป้ายบอกเส้นทางที่ชัดเจน (ร้อยละ 84.37) และต้องการกิจกรรมการให้ความรู้เกี่ยวกับพันธุ์พืช (ร้อยละ 40.63)

คำสำคัญ: ความพึงพอใจ, ความต้องการของนักท่องเที่ยว, ท่องเที่ยวเชิงเกษตร

คำนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการหมุนเวียนกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาค เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ และลดปัญหาการว่างงานของประชาชนได้ในระดับหนึ่ง กลุ่มอาชีพที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มอาชีพธุรกิจโรงแรมที่พัก ภัตตาคาร ร้านอาหาร ร้านค้าของที่ระลึก การขนส่ง และภาคบริการต่างๆ นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังกระตุ้นให้เกิดการผลิตและนำทรัพยากรของประเทศ โดยเฉพาะของท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในรูปของการผลิตสินค้าพื้นเมือง และสินค้าของที่ระลึก เป็นต้น ทุกรัฐบาลต่างให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวมาโดยตลอด เนื่องจากรายได้จากการท่องเที่ยวถือเป็นรายได้หลักของประเทศ ทิศทางการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวไทย ปีพ.ศ. 2558-2560 มุ่งพัฒนาไปสู่ความมั่นคง (Stability) ความมั่งคั่ง (Prosperity) และความยั่งยืน (Sustainability) (ชัยฤทธิ์, 2561)

ทั้งนี้ประเทศไทยเริ่มเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในปี พ.ศ. 2540 โดยกรมส่งเสริมการเกษตรได้จัดให้มีโครงการท่องเที่ยวเกษตรต้อนรับปีท่องเที่ยวไทยในปี พ.ศ. 2541-2542 ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการท่องเที่ยวประเภทดังกล่าวเกิดขึ้น ส่งผลให้เกิดการแก้ปัญหาการว่างงานของคนในชนบท อันเนื่องมาจากสภาวะเศรษฐกิจของประเทศและเป็นการกระจายรายได้อีกทางหนึ่ง (เจษฎา, 2559) อย่างไรก็ตามทั้งภาครัฐและภาคเอกชนพยายามหาแนวทางในการพัฒนาภาคการเกษตรของประเทศไทย เนื่องจากภาคการเกษตรยังพบปัญหาเกษตรกรมีราย

ได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ต้องย้ายถิ่นฐานไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมอื่นๆ ส่งผลทำให้คนรุ่นใหม่หันหลังให้อาชีพเกษตรกรเพิ่มขึ้น เนื่องจากคนรุ่นใหม่มองว่าอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่ลำบาก ให้ผลตอบแทนต่ำ และมีรายได้ที่ไม่แน่นอน ซึ่งทางภาครัฐบาลพยายามส่งเสริม พัฒนา และผลักดันภาคการเกษตรหลายด้าน โดยในปีพ.ศ. 2559 รัฐบาลมีนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งเป็นนโยบายในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรแบบเดิม ให้เป็นการเกษตรแบบใหม่ที่เกษตรกรสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับตัวผลผลิตของตนเอง โดยการนำนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาช่วยพัฒนาภาคการเกษตรให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งรูปแบบในการพัฒนาด้านการเกษตรในปัจจุบันมีหลายแนวทาง เช่น การพัฒนาที่ตัวผลผลิต การพัฒนาเพื่อเพิ่มผลผลิต การพัฒนาโดยการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าเกษตร เป็นต้น ทุกแนวทางมีเป้าหมายเดียวกันคือการเพิ่มรายได้ และสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นให้กับเกษตรกร เช่นเดียวกับการพัฒนาการเกษตรไปสู่การท่องเที่ยวก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ช่วยเพิ่มรายได้และเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตของเกษตรกรในรูปแบบที่เรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (จิรพันธ์, 2561)

ศูนย์การเรียนรู้สวนหลังบ้านนับเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่พัฒนาโดยผู้ใหญ่นบ้าน หมู่ที่ 11 บ้านห้วยขวาง ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เมื่อปี พ.ศ. 2559 โดยแรกเริ่มนั้นผู้ใหญ่นบ้านได้ทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ของตนเอง เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนของตนเอง ทั้งนี้ในการดำเนินการช่วงแรกนั้นคนในชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญของการทำเกษตรในรูปแบบเกษตรทฤษฎีใหม่ เนื่องจาก

ยังไม่เข้าใจการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ ดังนั้นผู้ใหญ่บ้านจึงได้นำแนวคิดเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้พัฒนาคนในชุมชน โดยใช้วิธีการสาธิตความรู้เกี่ยวกับการปลูกข้าว การปลูกผัก รวมทั้งการแปรรูปสินค้าเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่า จากนั้นมีหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาสนับสนุน ประกอบด้วยสำนักงานเกษตรจังหวัดราชบุรี ศูนย์การศึกษาชนบทและ การศึกษาตามอัธยาศัยตำบลท่าผา (กศน.) ตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้สวนหลังบ้าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาดูงาน จัดอบรมเรื่องหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรทฤษฎีใหม่ ในปีพ.ศ. 2562 ต่อมาในปี พ.ศ. 2563 กรมส่งเสริมการเกษตร ได้เข้ามาช่วยผลักดันให้สวนหลังบ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการเปิดให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางมายังศูนย์เรียนรู้ดังกล่าว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงความพึงพอใจและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยว เพื่อนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการบริหารจัดการภายในศูนย์เรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวให้มากที่สุด เนื่องจากช่วงสถานการณ์โควิด 19 ทำให้นักท่องเที่ยวมีจำนวนลดลง รวมทั้งการศึกษาถึงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวนั้น จะช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงสิ่งที่เป็นตัวกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้มากยิ่งขึ้น

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษา 1) ข้อมูลทั่วไปและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวศูนย์การเรียนรู้สวนหลังบ้าน 2) ความพึงพอใจและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ศูนย์การเรียนรู้สวนหลังบ้าน ทั้งนี้ เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวไปพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเพิ่มมากขึ้น อันจะส่งผลทำให้เกิดรายได้เพิ่มมากขึ้นให้กับเกษตรกรในชุมชน

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร: กรณีศึกษา ศูนย์การเรียนรู้สวนหลังบ้าน ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีวิจัยดังนี้

1. ประชากรและการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ประชากรที่เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวสวนหลังบ้านหมู่ที่ 11 บ้านห้วยขวาง ตำบลท่าผา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ในช่วงเวลาตั้งแต่เดือนสิงหาคมถึงเดือนธันวาคม พ.ศ.2563 ที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยว และยินยอมให้เก็บข้อมูล โดยใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ จำนวน 32 คน ทั้งนี้ เนื่องจากสถานการณ์โควิด-19 จึงทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมายังสถานที่ท่องเที่ยวจำนวนจำกัดตามมาตรการของภาครัฐ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นการเก็บข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยว จำนวน 32 คน

2.2 การเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) รวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานของกรมส่งเสริมการเกษตรเกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แหล่งข้อมูลจากเว็บไซต์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร สภาพพื้นที่ศึกษาในการทำการศึกษา

3. เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

ใช้แบบสอบถามที่มีโครงสร้างประกอบไปด้วยคำถามแบบปลายเปิดและปลายปิด โดยมีประเด็นคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาโดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วยข้อความ 6 ข้อ เกี่ยวกับ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ และช่องทางได้รับข้อมูลการประชาสัมพันธ์

ตอนที่ 2 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วยข้อความ 5 ข้อ เกี่ยวกับ ลักษณะการเดินทาง วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว ช่วงเวลาที่เดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยว และยานพาหนะที่ใช้ในการเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยว

ตอนที่ 3 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วยประเด็นคำถามหลัก 4 ด้าน คือ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านกิจกรรม ด้านการบริการ และด้านการเดินทาง

ตอนที่ 4 ความต้องการของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย ประเด็นคำถามหลัก 4 ด้าน คือ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านกิจกรรม ด้านการบริการ และด้านการเดินทาง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้สถิติเชิงพรรณนา ประกอบด้วย ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยวัดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ใช้เกณฑ์กำหนดช่วงคะแนนเป็นแบบประเมินค่า (Rating Scale) ของ Likert แบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด คะแนนเท่ากับ 5 4 3 2 และ 1 ตามลำดับ และกำหนดเกณฑ์การแปลความหมายโดยใช้เกณฑ์ ดังนี้

คะแนน 4.21-5.00 หมายถึง ความพึงพอใจมากที่สุด

คะแนน 3.41-4.20 หมายถึง ความพึงพอใจมาก

คะแนน 2.61-3.40 หมายถึง ความพึงพอใจปานกลาง

คะแนน 1.81-2.60 หมายถึง ความพึงพอใจน้อย

คะแนน 1.00-1.80 หมายถึง ความพึงพอใจน้อยที่สุด

ผลการทดลองและวิจารณ์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว และกิจกรรมภายในสถานที่ท่องเที่ยว

ผลการศึกษา พบว่า นักท่องเที่ยวร้อยละ 34.38 เป็นเพศชาย และ ร้อยละ 65.62 เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 29.80 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 34.38 รองลงมาปริญญาตรี ร้อยละ 28.12 สูงกว่าปริญญาตรีร้อยละ 21.87 และปวส. ร้อยละ 15.63 นักท่องเที่ยว ร้อยละ 25.00 ประกอบอาชีพ พนักงานบริษัทและรับจ้างทั่วไป รองลงมาคือนักเรียน/นักศึกษา ร้อยละ 18.75 ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 15.62 ผู้ประกอบการ/ค้าขาย/ธุรกิจ ร้อยละ 9.38 และแม่บ้าน ร้อยละ 6.25 มีรายได้ต่อเดือนเฉลี่ย 22,209 บาท/เดือน จากการศึกษาข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว พบว่า มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของจรรยาลักษณ์ (2561) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงเกษตรและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวชาวไทยในจังหวัดพิษณุโลก ได้สรุปไว้ว่า เพศหญิงมีแนวโน้มเลือกการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพิ่มขึ้น และ

งานวิจัยของเพ็ญใจ และ ภัทราวรรณ (2564) ศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการท่องเที่ยวเขาสุณีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ซึ่งมีความสอดคล้องกับผู้ที่เดินทางมาท่องเที่ยวยังสวนหลังบ้าน ที่ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ทั้งนี้ ด้วยรูปแบบและกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เน้นการสัมผัสกับธรรมชาติ และทำกิจกรรมทางด้านการเกษตรแบบง่ายๆ จึงทำให้มีเพศหญิงมาเที่ยวยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนี้มากกว่าเพศชาย ดังงานวิจัยของเกรียงไกร (2556) ที่ได้อธิบายว่า เพศของนักท่องเที่ยวเป็นตัวแปรที่กำหนดรูปแบบความแตกต่างระหว่างกิจกรรมที่ทำ

สำหรับช่องทางการได้รับข้อมูลประชาสัมพันธ์ พบว่า นักท่องเที่ยวทั้งหมด (ร้อยละ 100.00) ได้รับข้อมูลประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวมาจากช่องทาง Facebook รองลงมาคือ ช่องทางจาก Instagram (ร้อยละ 21.87) และจากโทรทัศน์ (ร้อยละ 9.37) แสดงให้เห็นว่าสื่อสังคมออนไลน์ (Social media) มีผลต่อการเข้าถึงข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวสถานที่ต่างๆ เป็นอันดับแรก ดังงานวิจัยของสมชาย และ คณะ (2561) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจและพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของนักท่องเที่ยวชาวไทย กรณีศึกษาหมู่บ้านแม่แจ่ม อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวจากสื่อประเภทออนไลน์

จากการลงสำรวจพื้นที่เบื้องต้นยังสถานที่ท่องเที่ยว เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมและการบริหารจัดการของสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนี้ พบว่า มีการแบ่งฐานสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีสอดคล้องกับแนวทางตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยแบ่งกิจกรรมทั้งหมด 9 ฐาน ประกอบด้วย 1) ฐานเก็บไข่ไก่ 2) ฐานปั้นดิน 3) ฐานไล่เดือนดิน 4) ฐานจับกบ 5) ฐานทำไข่ชนมครก 6) ฐานทำไข่เค็มใบเตย 7) ฐานการเล่นม้าก้านกล้วย 8) ฐานการปลูกข้าว และ 9) ฐานเล่นน้ำ ทั้งนี้ ยังมีการให้บริการเกี่ยวกับร้านค้าขายอาหารทานเล่น ผักสด อาหารแปรรูป จากคนในชุมชน โดยนำมาขายภายในบริเวณสถานที่ท่องเที่ยว

ส่วนที่ 2 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาเที่ยวสวนหลังบ้านเป็นครั้งแรก (ร้อยละ 56.25) รองลงมา เคยมาเที่ยวแล้ว 2 ครั้ง (ร้อยละ 25.00) เคยมาเที่ยวแล้ว 3 ครั้ง (ร้อยละ 12.50) เคยมาเที่ยวแล้ว 4 ครั้งขึ้นไป (ร้อยละ 6.25) ส่วนใหญ่แล้วนักท่องเที่ยวเดินทางมากับเพื่อน (ร้อยละ 37.50) รองลงมาคือ ครอบครัว (ร้อยละ 34.38) เดินทางคนเดียว (ร้อยละ 18.75) และคู่รัก (ร้อยละ 9.37) ตามลำดับ

วัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยวที่ตัดสินใจมาเที่ยวที่สวนหลังบ้าน พบว่า เพื่อสัมผัสบรรยากาศความเป็นธรรมชาติ (ร้อยละ 62.50) รองลงมา คือเป็นสถานที่ที่สะดวกสบายในการเดินทาง (ร้อยละ 43.75) เพื่อพักผ่อนในวันหยุด และเพื่อเรียนรู้การทำการเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ (ร้อยละ 37.50) เพื่อทำกิจกรรมตามวิถีชุมชนของสวนหลังบ้าน (ร้อยละ 34.38) และเพื่อทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัว (ร้อยละ 21.87) ตามลำดับ

ค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการท่องเที่ยวที่สวนหลังบ้าน พบว่ามีค่าใช้จ่ายประมาณ 500-1,000 บาท (ร้อยละ 34.38) รองลงมา คือ น้อยกว่า 500 บาท (ร้อยละ 28.12) ค่าใช้จ่าย 2,000 บาท (ร้อยละ 21.87) และค่าใช้จ่าย 1,000 – 2,000 บาท (ร้อยละ 15.63) ตามลำดับ โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ใช้จ่ายไปกับเรื่องค่าอาหารมากที่สุด (ร้อยละ 84.37) รองลงมา คือ ค่าของฝาก (ร้อยละ 53.12) ค่าเดินทาง (ร้อยละ 43.75) และค่าทำกิจกรรม (ร้อยละ 25.00) ตามลำดับ โดยช่วงเวลาในการเดินทางที่สะดวกในการเดินทางท่องเที่ยวมาที่สวนหลังบ้าน พบว่า คือ วันหยุดเสาร์-อาทิตย์ (ร้อยละ 59.38) รองลงมา คือ วันธรรมดา (ร้อยละ 21.87) วันหยุดนักขัตฤกษ์ (ร้อยละ 15.62) และโอกาสพิเศษ (ร้อยละ 3.13) ตามลำดับ ในส่วนของการเดินทางมายังสวนหลังบ้าน นักท่องเที่ยวเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัวมากที่สุด (ร้อยละ 59.37) รองลงมา คือ รถจักรยานยนต์ (ร้อยละ 31.25) รถตู้ (ร้อยละ 6.25) และรถสามล้อ (ร้อยละ 3.13) ตามลำดับ

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว พบว่า วัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยว

ตัดสินใจมาเที่ยวที่สวนหลังบ้าน ส่วนใหญ่มาเพื่อสัมผัสบรรยากาศความเป็นธรรมชาติของสถานที่ท่องเที่ยว ทั้งนี้ จากการลงสำรวจพื้นที่เบื้องต้นพบว่า สวนหลังบ้านมีการจัดการสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยบรรยากาศธรรมชาติ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่ก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม มีการบริหารจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พืชพันธุ์ และมีความเป็นธรรมชาติสงบร่มเย็น นอกจากนี้ ยังมีการจัดการพื้นที่ตามหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยการแบ่งพื้นที่เป็น 30% สำหรับทำนาข้าว 30% เป็นสระน้ำเลี้ยงปลา 30% เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ ปศุสัตว์ และ 10% เป็นที่ทำกิจกรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับ คมพล และคณะ (2563) วิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์ในจังหวัดระยองและจังหวัดจันทบุรี ซึ่งพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์ในชุมชน คือ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งทรัพยากรดินและน้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยทางด้านทรัพยากรที่สำคัญของท้องถิ่นเช่นเดียวกัน

สำหรับค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการท่องเที่ยวที่สวนหลังบ้านนั้น พบว่านักท่องเที่ยวมีค่าใช้จ่ายอยู่ประมาณ 500 - 1,000 บาท ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพงศ์กฤต และ อธิป (2564) ที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมแนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดราชบุรี มีค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวเฉลี่ยต่อคนต่อวัน ต่ำกว่า 1,000 บาท โดยนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวสวนหลังบ้านนั้น ส่วนใหญ่ใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหาร ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับพิมพา และคณะ (2557) ได้ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเชิงเกษตรของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ซื้อสินค้าเกษตร สินค้าการแปรรูป (ร้อยละ 70.50) สำหรับช่วงเวลาในการเดินทางที่สะดวกในการเดินทางท่องเที่ยวมาที่สวนหลังบ้าน พบว่า คือ วันหยุดเสาร์-อาทิตย์ โดยในส่วนของเดินทางมายังสวนหลังบ้าน นักท่องเที่ยวเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัวมากที่สุด

ส่วนที่ 3 ความพึงพอใจและความต้องการของนักท่องเที่ยว

3.1 ผลการศึกษา ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ได้แบ่งออกเป็นองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว 2) ด้านกิจกรรม 3) ด้านการบริการ และ 4) ด้านการเดินทาง พบว่า ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.67) โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า ความพึงพอใจในด้านสภาพแวดล้อมของพื้นที่เลี้ยงสัตว์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (ค่าเฉลี่ย 4.78) สำหรับด้านการจัดกิจกรรมภายในสวนหลังบ้านในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.10) โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า ความพึงพอใจในกิจกรรมการเล่นน้ำมีค่าเฉลี่ยสูงสุด (ค่าเฉลี่ย 4.59) ขณะที่ด้านการให้บริการต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.71) โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า ความพึงพอใจในการบริการจากมัคคุเทศก์ในชุมชนที่เป็นวิทยากรบรรยายความรู้มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (ค่าเฉลี่ย 4.94) และสุดท้ายด้านการเดินทาง ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.07) โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า บ้ายบอกเส้นทางมาสวนหลังบ้านและความเพียงพอของสถานที่จอดรถ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (ค่าเฉลี่ย 4.09)

ทั้งนี้ จากการศึกษาค้นคว้าความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อสวนหลังบ้าน ทั้ง 4 ด้าน พบว่า

ด้านการบริการ นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจสูงสุดรองลงมาคือ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านกิจกรรม และ ด้านการเดินทาง โดยด้านการบริการ นักท่องเที่ยวเห็นว่า เป็นเรื่องเกี่ยวกับความสะดวกในบริเวณโดยรอบของแหล่งท่องเที่ยว การให้บริการห้องน้ำ การให้บริการของกลุ่มแม่ค้าที่มาขายสินค้าเกษตร รวมทั้ง การให้ความรู้ของผู้นำชุมชนในการบรรยายความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเกษตรที่มาจากประสบการณ์ตรง ซึ่งนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจสูงสุด จึงนับว่าเป็นจุดเด่นของสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่จะพัฒนาต่อไปได้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ ความรู้ ในการทำการเกษตร อันเป็นประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวไม่เคยสัมผัสโดยตรง ดังคำนิยาม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ของสำนักพัฒนาเกษตรกรรมส่งเสริมการเกษตร (2541) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ การเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรม สวนเกษตรวนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์ และสัตว์เลี้ยง แหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่างๆ สถานที่ราชการ ตลอดจนสถาบันการศึกษาที่มีงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี การผลิตทางการเกษตรที่ทันสมัย ฯลฯ เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จและเพลิดเพลินในกิจกรรมทางการเกษตรในลักษณะต่างๆ ได้ความรู้ ได้ประสบการณ์ใหม่ๆ บนพื้นฐานความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษา สภาพแวดล้อมของสถานที่นั้น

Table 1 Tourists' satisfaction of visiting Saun Lang Ban Learning Center

(n=32)

Tourists' Satisfaction Aspect	\bar{x}	S.D.	Level
1. Tourism resources			
1.1 Surrounding of rice farming area	4.69	0.47	Highest
1.2 Surrounding of vegetable farming area	4.59	0.50	Highest
1.3 Surrounding of livestock farming area	4.78	0.42	Highest
1.4 Design and decoration of the surrounding area	4.63	0.49	Highest
Total	4.67	Highest	

Table 1 (continued).

(n=32)

Tourists' Satisfaction Aspect	\bar{x}	S.D.	Level
2. Activities			
2.1 Egg collecting activity	4.25	0.62	Highest
2.2 Clay activity	4.06	0.72	High
2.3 Earthworm activity	3.84	0.72	High
2.4 Frog farming activity	3.81	0.64	High
2.5 Pan rice cake with egg activity	4.25	0.84	Highest
2.6 Pandanus salted egg activity	4.00	1.17	High
2.7 Banana rib hobbyhorse riding	3.63	0.61	High
2.8 Rice planting activity	4.50	0.62	Highest
2.9 Water play activity for children	4.59	0.56	Highest
Total	4.10	High	
3. Services			
3.1 Cleanliness surrounding area	4.72	0.46	Highest
3.2 Cleanliness of the toilet	4.28	0.59	Highest
3.3 Selling of agricultural crops	4.88	0.42	Highest
3.4 Demonstration and lecture about New Theory	4.94	0.25	Highest
3.5 Services for Covid-19 measure with safety and convenience	4.72	0.46	Highest
Total	4.71	Highest	
4. Travelling			
4.1 Condition of easily reachable	4.06	0.84	High
4.2 Direction signage	4.09	0.70	High
4.3 Adequate parking available	4.09	0.78	High
4.4 Safety and shady parking spaces	4.03	0.74	High
Total	4.07	High	
Total	4.39		Highest

3.2 ความต้องการของนักท่องเที่ยว

ผลการศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวทั้ง 4 ด้าน มีดังนี้

1) ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวต้องการให้ผู้ประกอบการสวนหลังบ้านเพิ่มพื้นที่นั่งพักสำหรับการพักผ่อน ชมวิว (ร้อยละ 90.63) รองลงมาคือ เน้นให้มีกิจกรรมการเรียนรู้ความเป็นธรรมชาติ (ร้อยละ 68.75) เน้นความเงียบสงบและความเป็นธรรมชาติ (ร้อยละ 62.50)

2) ด้านกิจกรรม พบว่า นักท่องเที่ยวมีความต้องการให้ผู้ประกอบการสวนหลังบ้าน เพิ่มกิจกรรมการเรียนรู้ (ร้อยละ 40.63) อาทิเช่น กิจกรรมการให้ความรู้เกี่ยวกับพันธุ์พืช

3) ด้านการบริการ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความต้องการให้ผู้ประกอบการสวนหลังบ้านเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกด้านร้านอาหาร (ร้อยละ 90.63) รองลงมาคือ เพิ่มการประชาสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยวสวนหลังบ้าน (ร้อยละ 87.50) เพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวก

ด้านสถานที่รองรับที่นึ่งพัก (ร้อยละ 68.75) เพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านห้องน้ำ (ร้อยละ 37.50) เพิ่มแหล่งทิ้งขยะที่แยกประเภทได้อย่างชัดเจน (ร้อยละ 37.50) และต้องการให้ทำความสะอาดที่นึ่งพัก (ร้อยละ 34.37) และเพิ่มความปลอดภัยในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยวสวนหลังบ้าน (ร้อยละ 28.12)

4) ด้านการเดินทาง พบว่า นักท่องเที่ยวมีความต้องการให้ผู้ประกอบการสวนหลังบ้าน ทำป้ายบอกเส้นทางในการเดินทางมาสวนหลังบ้านเพิ่มเติม (ร้อยละ 84.37) รองลงมาคือ ต้องการให้ผู้ประกอบการสวนหลังบ้าน เพิ่มสถานที่จอดรถและความปลอดภัยในสถานที่จอดรถ (ร้อยละ 68.75) เนื่องจากเส้นทางเข้าสวนหลังบ้านมีป้ายน้อย ทำให้การเดินทางไปยังที่ท่องเที่ยวค่อนข้างยาก เพราะอยู่ในซอยลึก รวมทั้งสถานที่จอดรถจักรยานยนต์มีน้อย ไม่มีที่จอดรถในร่ม จึงทำให้ต้องจอดรถไว้ข้างทาง

สรุป

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 30 ปี ระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ได้รับการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวมาจากช่องทางเพจเฟซบุ๊ก ส่วนใหญ่เดินทางมาเที่ยวสวนหลังบ้านเป็นครั้งแรก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสัมผัสบรรยากาศความเป็นธรรมชาติ ค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการท่องเที่ยวที่สวนหลังบ้าน ส่วนใหญ่ใช้จ่ายประมาณ 500 - 1,000 บาท สำหรับค่าอาหารเป็นหลัก โดยช่วงเวลาในการเดินทางที่สะดวกในการเดินทางท่องเที่ยวมาที่สวนหลังบ้านคือวันหยุดเสาร์ - อาทิตย์

ด้านความพึงพอใจและความต้องการของนักท่องเที่ยว พบว่า ในภาพรวมของความพึงพอใจใน 4 ด้านนั้น มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านการบริการ นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจอยู่ในระดับ

มากเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาเป็น ด้านทรัพยากร ด้านกิจกรรม และ ด้านการเดินทาง ส่วนความต้องการของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวต้องการให้ผู้ประกอบการสวนหลังบ้าน เพิ่มพื้นที่นึ่งพักสำหรับการพักผ่อน ชมวิว และเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านร้านอาหารมากที่สุดเป็นอันดับหนึ่ง

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

จากผลการศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย สำหรับเป็นแนวทางในการพัฒนาและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวในประเด็นต่อไปนี้

1) ควรเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวหลากหลายช่องทางที่สามารถเข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวตามสื่อสังคมออนไลน์เพิ่มมากขึ้น เช่น ทาง YouTube Instagram ในส่วนที่เป็นกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งเส้นทางการเดินทางมายังสถานที่ท่องเที่ยว โดยการใช้ Google map ปักหมุดลงบนแผนที่ เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาได้อย่างถูกต้อง

2) ควรเพิ่มความหลากหลายของสินค้าและบริการ เช่น อาหาร น้ำดื่ม รวมไปถึงสินค้าทางการเกษตร เช่น ผัก และผลไม้ประจำฤดูกาล ที่เป็นเอกลักษณ์ของสวนหลังบ้าน เพื่อสร้างความประทับใจและเป็นที่จดจำแก่นักท่องเที่ยว

3) ควรมีมาตรการทางด้านความปลอดภัยเกี่ยวกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเล่นน้ำ และกิจกรรมอื่นๆ ให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้นเพื่อรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเป็นแบบครอบครัว ทั้งเด็กเล็ก และผู้สูงอายุ ให้สามารถเลือกทำกิจกรรมที่ตอบสนองกับคนทุกช่วงวัย

4) ควรปรับปรุงเกี่ยวกับสถานที่จอดรถภายในบริเวณสถานที่ท่องเที่ยวให้มีความปลอดภัยมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาโดยรถยนต์ส่วนตัว ดังนั้น จึงควรเพิ่มสถานที่จอดรถให้เพียงพอสำหรับการรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาเที่ยว

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์. 2556. ความคิดเห็นและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวต่อความจริงแท้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงโยธยาอดีต: กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุกร้อยปี จังหวัดสุพรรณบุรี. วารสารดำรงวิชาการ 12 (1): 109-135.
- คมพล สุวรรณภูมิ, นิชาภา เจริญรูป และ กนกวรรณ เบญจาทิกุล. 2563. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์ในจังหวัดระยองและจันทบุรี. วารสารวิชาการ ศรีปทุม ชลบุรี 17 (2): 22-31.
- จรรยาลักษณ์ อินตุ้ย. 2561. ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดพิษณุโลก. ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ธุรกิจการเกษตร), มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- จิรนนท์ เข็มชันธ์. 2561. มุมมองของการพัฒนาภาคการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในประเทศไทย. วารสารเกษตรพระจอมเกล้า 36(2): 162-167.
- เจษฎา นกน้อย. 2559. การท่องเที่ยวเชิงเกษตร: แนวคิดและประสบการณ์. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ 36(2): 157-169.
- ชัยฤทธิ์ ทองรอด. 2561. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ล่องเรือชมสวน เลียบคลองมหาสวัสดิ์ อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม. วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี 12(2): 115-131.
- พงศ์กฤต นันทนากรณ์ และ อธิป จันทร์สุริย์. 2564. พฤติกรรมนักท่องเที่ยวและความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปะบนฐานแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดราชบุรี. วารสารศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 8(1): 102-112.
- พิมพา หิรัญกิตติ, อุดม สายะพันธุ์, เกษร ไบบัวกลิ่น, สุพรรณิ อินทร์แก้ว และ สมชาย หิรัญกิตติ. 2557. พฤติกรรมนักท่องเที่ยวเชิงเกษตรของนักท่องเที่ยวชาวไทย. วารสารสุทธิปริทัศน์ 28 (88): 362-384.
- เพียงใจ คงพันธ์ และ ภัทราวรรณ วังบุญคง. 2564. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการท่องเที่ยวเขาสุคนธ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี 12 (1): 15-29.
- สมชาย ไชยมูลวงศ์ สายสกุล พงมูล นครเศ รังควิต และพหล ศักดิ์คะทัศน์. 2563. ปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจและพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของนักท่องเที่ยวชาวไทย กรณีศึกษาหมู่บ้านแม่แจ่ม อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง. วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร 37(3): 71-78.
- สำนักพัฒนาเกษตรกรรมส่งเสริมการเกษตร. 2541. การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวไทย. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.